

MÁRTON ÁRON PÜSPÖK:

TEMLOM ÉS ISKOLA

(Megnyitó beszéd az Egyházmegyei Tanács 1939. november 16-i közgyűlésén)

1939/40, VII. évf. 3-4. sz. 121-126. l.

Évek óta tartjuk közgyűlésünket nyomasztó légkörben. A küzdelmek és erőfeszítések, amelyeket értékeink védelme és intézményeink sorsa reánk kényszerített, hosszú évek óta nehéz próba alatt tartják idegzetünket, erkölcsi és anyagi teherbírásunkat, és igénybe veszik minden figyelmünket. Mindenik esztendőnek volt számunkra egy keserű meglepetése, az előző bajokhoz mindenik hozzáadott valamit, a mai helyzet azonban minden eddiginél súlyosabb, ezért előszólít minden felelősséget és minket is arra kötelez, hogy a dolognak ne melléje beszéljünk, hanem a tényeket és kötelességeinket komolyan vegyük számba. Az Egyházmegyei Tanács munkájának, szervezeti alapszabályzata szerint, két sarkpontja van: a templom és az iskola. S méltóztassanak megengedni, hogy megnyitómban, amikor először van szerencsém az elnöki székben mint megyéspüspök Önöket üdvözölni, mondanivalómat röviden ezekhez fűzzem.

1. Mélyen tisztelt közgyűlés! Az adatok szerint, amelyeket az Igazgatótanács évi jelentéseiben közölt, elemi iskoláink tanulóinak a száma 1921-ben 45 ezer volt, ma pedig 14.897. Az utolsó húsz esztendő alatt tehát a katolikus gyermekeknek majdnem 70%-a maradt iskoláink falain kívül. S ha a jelenleg beírtak számát az összes katolikus tankötelesek számával vetjük össze, arra az eredményre jutunk, hogy gyermekeinknek mindössze 25%-a látogatja a mi iskoláinkat.

Kötelességmulasztással nem vádolhatjuk egymást. A védelemre mozgósítottunk minden szellemi, erkölcsi és anyagi erőt. S mint a felbolygatott hangyaboly, a falakon voltunk mind, kicsinyek és nagyok, hívek és vezetők, világiak és papok, s mindig arra a pontra gyűltünk és gyűjtöttük össze az erőket, ahol nagyobb veszély fenyegetett. A húsi példákban sem volt hiány: egyesek, testületek és egyházközségek a létjogában fenyegetett ember szívósságával és áldozatos elszántságával védték hitünknek és anyanyelvünknek a múlt küzdelmeivel megszentelt várait. Ennek ellenére mindig újabb vereséget kellett elkönyvelnünk.

Az Egyház, bármilyen alkudozásokra és megegyezésekre kényszerült is, a neveléshez való jogát alku tárgyává nem tette soha. S természetes, hogy minden hívőnek és méginkább minden egyházi testületnek kötelessége, hogy az egyház szándékát kövesse minden körülmények között. Isteni parancs, hogy gyermekeinket szent hitükre megtanítsuk, vallásunk erkölcsére szoktassuk s az őstől átvett hagyományok szellemében és tiszteletében neveljük. Az Igazgatótanács, az Egyház parancsához híven, álláspontját újból határozottan leszögezte, az elemi iskolák megerősítését, fejlesztését és az újak létesítését határozta el, azzal a célkitűzéssel, hogy az Egyházmegyét fokozatosan iskolával mindenütt ellássuk és a katolikus nevelést lehetőleg minden katolikus gyermek számára biztosítsuk.

A szándék megvalósításához az Önök erkölcsi és anyagi támogatása szükséges. Az erkölcsi támogatás a hívek lelkületében, az éber katolikus gondolkozásban nyilatkozik meg, amely nehéz helyzetekben még makacsabban ragaszkodik a hitét és hagyományait őrző intézményekhez. Az anyagi támogatás pedig a tevőleges áldozatkészségben, áll, amely a leszegényedtség napjaiban is módot talál és kötelességének ismeri, hogy a magasabbrendű célokért, a közösség és a jövő nemzedék érdekeiért áldozatot hozzon. S az Egyházmegyei Tanács feladatai közé tartozik mind a kettő, az is, hogy a hívek érdeklődését felverje, a katolikus célt és igényt tudatosítsa, erőteljes közhangulatot csináljon és azt ébren tartsa; s azt is, hogy a tevőleges áldozatkészséget mindenki kötelességének elismertesse, megszervezze s a szükségletek tervszerű ellátását biztosítsa.

Örömmel említjük meg, hogy a közoktatásügyi minisztérium az egyházi elemi iskolák részére az évi költségvetésbe segílyt vett fel és folyósítását április elejével meg is kezdte. A sok nélkülözésen átment tanítóink anyagi helyzete ezzel némiképp javult; s ha a terhek és további erőfeszítések alól nem is vagyunk ez által felmentve, a segíly kiutalásában megnyilvánuló készséget, úgy véljük, pozitív jelnek vehetjük arra nézve, hogy oktatásügyünk elől az eddigi nehézségek elháríthatnak és a jövőben módunk és lehetőségünk nyílik, hogy az Egyház szellemében vállalt kötelességeinket eredményesebben teljesítsük.

Középiskoláink kereteit nagyjából megmentettük. Ami hiányzik, megtérült másik oldalon az időszerű, gyakorlati célú új iskolákban. A megmentett keretek között azonban nem az a zsúfolt élet folyik, amely kielégítően megindokolná a rájuk fordított áldozatot és erőfeszítést. Legtöbb főgimnáziumunk, erősen lecsökkentett létszámmal, éppen csak tengődik. Tanáraink dicséretes odaadással dolgoznak, vállalták és vállalják a helyzet áldozatait, a változó pedagógiai és didaktikai rendszerek nehézségeit. A többség a hivatás buzgóságával ereje javát adja bele a munkába, hogy növendékeit ellássa az élet küzdelmeihez megfelelő erkölcsi habitussal és ismeretekkel, de igyekezetük jórészen önkínzó munka, nem jár arányos eredménnyel, mert a gondozásuk alá került anyag átlagos minősége jobb lehetne.

Ha középiskoláink növendékeit a szülők foglalkozása és lakóhelye alapján osztályozzuk, tanulságos megállapításhoz jutunk. Ezek az iskolák városokban vannak, ahol régebb egy népes, tehetős és felfelé törő középosztály, iparos- és kereskedőréteg gondoskodott az intézetek benépesítéséről; s annak ellenére, hogy ez a réteg az utolsó évtizedek alatt fájdalmasan meggyérült és leszegényedett, a növendékek arányszáma nem tolodott le a falu javára olyan mértékben, amint ezt várni lehetett volna. Ez a körülmény végső következtetésében rányit a kérdés lényegére is, nevezetesen arra, hogy középiskoláinkba nem azok jutnak be elsősorban, akik tehetségesek és arravalók, hanem akik közel kapják s aránylag kevés költséggel megúszhatják; nem azok, akiknél igény a továbbtanulás, hanem akiknek a szüleik bírják; nem a legjobbak, akikkel öröm foglalkozni, s akiket szellemi versenyekre és teherpróbákra lehet fogni, hanem akiket helyzetük utal be, elég sokszor tehetségükre való tekintet nélkül, s akiket aztán a tanárnak kínos favágó munkával kell kezelnie, és – hogy a létszám és az összesített eredmény ne legyen még siralmasabb – valósággal a hátán kell egyik osztályból a másikba vinnie jobb meggyőződése ellenére.

Mélyen Tisztelt Közgyűlés! Az ilyen anyag megöli a pedagógust, tehát az iskola lelkét, és megghiúsítja a célt, amiért az intézmények vannak s amiért eleink alapították és fenntartották. Lehet, hogy az adatok egyirányú beállításával túlzott hangsúlyt adtam a kérdésnek, de a lényeg igaz s tettem azért, hogy megállapíthatóbban emeljem ki feladatainkat.

A középiskola célja mindenütt az, egyrészt, hogy az általános műveltség elemeit és anyagát közvetítse, másrészt, hogy a felsőbb tanulmányokra, a szellemi vezetésre és magasabb szellemi munkára alkalmasokat a népi közösség számára kiválassza. Egy nép többségi helyzetben elbírja a bizonyítványokkal és diplomákkal ellátott középszerűek nagyobb tömegét is. Az önműködő előrejutás és a protekció alkalmazása rövidzárakat idézhet elő ott is; a középszerűek, mint a fáradt, rossz olaj, megdughatják az állami és társadalmi gépezet csapágait és kényesebb részeit, de a hatalmas szervezet járataiban és munkahelyein szét is szóródhatnak, egészségesen is szétszórhatók, s a nagy belső erő, ha jól irányított, legyőzi az üzemzavarokat. Kisebbségi sorsban azonban a középszerűek rászabadítása a vezető helyekre nemzeti veszedelmet jelent. A mi fiainknak minden pályán és foglalkozásban kemény versenyt kell megállniuk, az előnyökbe beleszületettek és kiváltságoltak tömegével kell fölvenniük a harcot, hogy a maguk számára a helyet kiveredjék és megtartsák; és ezenkívül: mindenkinek, akinek végzettsége van, közösségi munkát is kell vállalnia, kisebb vagy nagyobb körben, politikai, társadalmi, gazdasági, népjóléti vagy egyházi téren vezetőnek kell lennie. Mind a két igény tehát egyaránt azt sürgeti, hogy felkutassuk, kiválasszuk és tervszerű gondozásba azokat vegyük, akikben a legtöbb tehetség mutatkozik.

A tehetség egymagában nem elég; hogy a feladatokra alkalmas legyen, párosulnia kell jellemmel, munkakészséggel, a hivatás szeretetével és eleven közösségi tudattal. Iskoláink hivatása, hogy a gondjaikra bízott gyermekeket így neveljék, az irányítás azonban a mi feladatunk lévén, tőlünk is függ, hogy legalább részben olyan anyagot kapjanak, amelyik elbírja és kamatos kamattal visszafizeti a reá fordított munkát és áldozatot. Ezért kérem és kéri az Elnökség a mélyen tisztelt Közgyűléstől, hogy az ösztöndíjalap tárgyalásánál méltóztassanak ezt a szempontot is figyelembe venni. S menjünk el tovább is – hiszen vannak lelkesítő példák – teherbírásunk és az áldozatkészség utolsó határáig, létesítsünk iskoláinkban és intézeteinkben a legtehetségesebb és legjobb gyermekek – és csakis azok! – részére annyi kedvezményes helyet, hogy elégséges számban nevelhessünk olyan férfiakat, akik az életben rájuk váró harcot győzelmesen meg tudják harcolni; s tudnak, mert bővében vannak az erőnek, nemcsak önmagukért, hanem másokért is dolgozni; és képesek lesznek életük szekerét, összes drága rakományával együtt, továbbmenteni a jövő számára, egyetlen pontról is, ahol lábukat még megvethetik.

2. Mélyen Tisztelt Közgyűlés! A másik pont, amihez az Egyházmegyei Tanács tennivalói kapcsolódnak: a templom. A templom gondozása és karbantartása körül nagyobb bajok, hála Istennek, nincsenek. Amit lehetett, megtettünk, hogy az épületek megmaradjanak és céljuknak megfeleljenek. A hívek és papok buzgóságáról is dicséretes eredmények tanúskodnak, új templomok, parókiák épültek, vagy régiek újultak

meg részben vagy egészben a hívek áldozatkészségéből és buzgó vezetők munkája által a leszegényedés nyomasztó évei alatt is. És nem állnak üresen, nem reprezentatív épületek csupán, hanem az élő Isten látogatott hajlékai, a vallásos szükséglet és pezsgő hitélet kisugárzó központjai. Ezért nem az épületekről és a hitéletről akarok szólni, hanem a jelképről. Mert a templom jel is, jelzi, hogy Isten földi országának határai hol vannak a térben és az időben. Időszerű tehát, hogy most, amikor az emberiség a történelem egyik legválságosabb szakaszát éli, és mi feladatokról, kötelességről, tennivalókról tárgyalunk, a templom tornyából kitekintsünk mindkét irányba.

A térben saját területünk érdekel, az Egyházmegye, mert a kötelesség ide utasít, és tennivaló mutatkozik bőven. A nagy területen, az Egyházmegye ősi határai között vannak zsúfolt katolikus vidékek egymás mellé sorakozó egyházközségekkel, őrt álló tornyok zárt sorával, iskolákkal és sokasággal; de vannak messzi területek, ahol csak imitt-amott, nagy távolságokra, valamelyik völgyben eldugva, vagy a helység szerényebb pontján áll egy katolikus templomocska, amely öt, tíz, sőt több egyházközségbe szétszórt kicsiny nyáj fölött őrökdi.

S ezek is édestestvéreink, mostohasorsban, elhagyatva, veszélyek közé kidobva. Megható, ahogy hitükhöz ragaszkodnak, a szervezettség, közösség és tömeges együttlét megható ereje nélkül is kitartanak, a tömegvonzásnak ellenállnak, és áldozatokat hoznak erejükön felül. Kötelességünk, hogy utánuk menjünk, tervszerű, alapos gondozásba vegyük őket, hogy megérezzék a nagy testvéri közösség erejét, szeretetét és megjelenjenek bizalommal, s büszkén vallják és tartsák mindazt, amit apáiktól kaptak. Buzgó papok működnek már több helyen. Önöktől csak azt kérem, hogyha szíves segítségüket igénybe kell vennem ebben az irányban is, támogassanak ugyanazzal a készséggel, mint más téren, mert a reánk bízott területet, amelyen elődeink Isten országáért annyit fáradoztak, kötelességünk hiány nélkül megtartani, a templomokkal és hívekkel együtt.

Az idők vizsgálata kötelességeinket és azok vállalását még erősebben aláhúzza. Úgy érezzük, mintha az eseményekben, melyek az ősz elején kirobbantak és megremegtették egész Európát, egy sötét végzet kelt volna fel, hogy végrehajtson egy szörnyű ítéletet az emberiségen. Gigantikus erők kolosszus teste indul el Keleten és Nyugaton, s mi a középén állva, lélegzetvisszafojtva figyeljük, hogy a hatalmas tömegek feltorlott hulláma merre zúdul, a megindult hegyek merre mozdulnak, mit tipornak el, hol zuhannak egymásnak, s mi lesz ennek az apokaliptikus mérkőzésnek a kimenetele: a vég következik-e, vagy új élet kezdete?

Az idők Urának, az Úr Jézusnak a szavaival felelek: ne fogyatkozzék meg a ti hitetek, testvéreim; s ne féljete azoktól, akik a testet megölhetik, de a lélek fölött nincs hatalmuk. Vannak, akik reményükben megtorpantak, akik az erőszak láttán hitükben ingadoznak; s vannak olyanok is, akik a jelek alapján új istenek felé tájékozódnak. Ne legyetek kicsinyhitűek, testvéreim, ne ejtsen tévedésbe a hatalom látzata! A hatalom Istentől van, hogy Isten törvényeinek érvényt szerezzen, az igazság és szeretet nagy parancsait megtartassa. S minden hatalom számára, amely ellenkező utakon jár, elkövetkezik a pillanat, amikor önteltsége következtében a körülményeket már nem képes józanul mérlegelni, a szurony hegyén, ahonnan diktált, nem tud

egyensúlyban maradni, nem tud a helyzetnek ura lenni; hanem a felforgatott helyzet, a felbőszült körülmények, a megsértett jogrend, igazság és szeretet kel fel ellene és lesz úrrá fölötte. Ez a hatalommal való visszaélés logikája, törvényszerű következménye. A történelem számtalan példával bizonyíthatja. S az is tény, hogy Isten malmi ma gyorsabban járnak, az eszmék és helyzetek kiérésének ideje, az életütem meggyorsulása következtében megrövidült. Ma a fejlődés szempontjából az évszázadot évtizeddel, s az évtizedet egy esztendővel mérik. Ne fogyatkozzék meg tehát a ti hitetek! Az eszmét nem lehet megölni, a hit, amelyben üdvösségünket bírjuk, a remény, amely eddig is megtartott, a krisztusi gondolat, amelyért és amelynek jegyében feladatainkat vállaljuk, a mostani veszélyből is, mint annyi másból a történelem során, diadalmasan fog kikerülni.

A vállainkra nehezedő szerep nagy és felelősségteljes, de úgy becsülnek meg s az idők mérlegén annyit nyomunk, amennyi értéket magunkban, magatartásunkban, feladataink teljesítésében felmutatunk. A saját sorsunkat magunk kovácsoljuk, az élettől csak annyi kegyre számíthatunk, amennyit tőle makacs kitartással, megbont-hatatlan összefogással, céltudatos és szívós munkával kikényszerítünk. A kényelmes napokról nekünk le kell mondanunk: harcok idején, történelmi fordulóban, eszmék és népek elkeseredett mérkőzésekor születünk, de a nagy időkhöz nagy nemzedék kell, s megéri, hogy a szerepet vállaljuk, összefogjunk, mint még soha, s a nyomasz-tó jelenben is tántoríthatatlan bizalommal dolgozzunk, és mindent megtegyünk a szent célért, azokért, akik utánunk következnek.

Ezekkel a gondolatokkal üdvözlöm Önöket s a világi elnök úrral egyetemben ez évi közgyűlésünket Isten nevében megnyitom.